

ERDÉLYI MÚZEUM

AZ

ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET BÖLCSELET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNET-
TUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

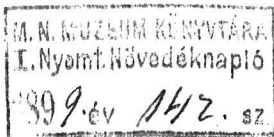
SZERKESZTI

A SZAKOSZTÁLY VÁLASZTMÁNYÁVAL EGYETÉRTVE

Dr. SZÁDECZKY LAJOS

TITKÁR

*Megjelenik 3—4 íven minden hó 15-én (jul. és aug. kivételével).
Előfizetési ára s a szakosztály évi tagdíja 3 forint.*

KOLOZSVÁR

AJTAI K. ALBERT SAJTÓJA

1898.

TARTALOM:

	Lap
<i>Gr. Kuun Géza dr.</i> Visszapillantások az Erdélyi Múzeum megalapítására	545
<i>Dr. Versényi György:</i> Malom Luiza (II. és befej. közl.)	557
A Bocskor-dalokkönyv énekei. (Vége.) Közli: <i>Ferenczi Zoltán.</i>	570
<i>Szeles János és Szájdél János:</i> Székely-Udvarhely története. (IV. és befej. közl.) Közli: <i>Szádeczky Lajos.</i>	579

Különfélék.

Három erdélyi mennyezet-festésről. <i>Kelemen Lajos.</i>	606
Műtörténeti tanulmányút. <i>Sz. L.</i>	614
<i>Az Erdélyi Múzeum-Egylet</i> decz. ülése	544

Felhívás taggyűjtésre.

Az „Erdélyi Múzeum-Egylet“ a folyó évvel 39. évébe lépett. Nagynevű alapítói (Mikó Imre gróf és társai) s az egész erdélyi társadalom a politikai elnyomatás nehéz napjaiban abból a célból alkották, hogy itt hazánk erdélyi részeiben védvára legyen a magyar nemzeti kulturának, második középpontja a magyar nemzeti tudományosságnak.

15 éve, hogy annak kebelében szakosztályunk megalakult s megindult az „Erdélyi Múzeum“: az egyetlen folyóirat az erdélyi részekben, mely a bölcsélet-, nyelv- és történettudomány művelésével és ismertetésével foglalkozik, fő tekintettel mindig Erdélyre.

Az Erd. Múzeum-Egylet mindent elkövet, hogy ezt a folyóiratát men-
nél magasabb színvonalra emelje, s hogy az erdélyi részekre ezt valóságos irodalmi központtá tegye. Ebből a célból alakította át öt évvel ezelőtt negyedéves folyóiratát havi füzetekké.

Az erkölcsi siker, a szellemi támogatás örvendetesen növekszik, fokozódik; a közönség pártolása is mindinkább méltányolja az Erd. Múzeum-Egylet anyagi áldozatát, a mely lehetővé teszi, hogy tagtársainknak és előfizetőinknek a kiállítási költségek *fele árán* adhatjuk e füzeteket.

Hogy az Erdélyi Múzeum-Egylet ily nagy áldozatával a közönség érdeklődése is fokozódjék: felhívjuk és kérjük t. tagtársainkat, igyekezzenek az Erd. Múzeum-Egyletnek, s különösen szakosztályunknak híveket toborzani, tagokat gyűjteni, az „Erdélyi Múzeum“-ot ismerőseik között ismertetni, terjeszteni, s előfizetésre ajánlani.

Ez a legcselebb tud. folyóirat Magyarországon, melynek költségeit a szakosztály tagjai felerészben sem viselik.

Megjelenik havonként (jul. és aug. kivételével) 3—4. ny. íven. Előfizetési ára (a szakosztály évi tagsági díja) 3 frt.

A kik a Múzeum-Egyletbe lépnek, az 5 frt évi tagdíj fejében az egylet egyéb kiadványával ezt is megkapják.

Belépésre jelentkezés vagy előfizetés bármikor történhetik, akár az év elején, akár évközben (mely esetben az eddig megjelent füzeteket is megküldjük).

Jelentkezések szakosztályunk titkárához intézendők Kolozsvárt, (Székypalota).

ERDÉLYI MÚZEUM

XV. kötet.

1898.

X. füzet.

Visszapillantások

az Erdélyi Múzeum megalapítására.

Az Erd. Irodalmi társulat felolvasó gyűléseinek ezéjait, legalább az erdélyi részekben, mindazok, kik irodalmunk iránt érdeklődők, nemcsak ismerik, de méltányolják is, s hazarészünk fővárosának mívelt közönsége méltánylatát abban is kitünteti, hogy felolvasásainkra nagy számmal jelenik meg, a felolvasásokat feszült figyelemmel hallgatja, tetszését kinyilatkoztatja, elmélkedik az előadottak felett, a társalgást gyakran azokra reávezeti, szívesen emlékezik meg rólok s örömmel és érdeklődéssel várja a következők sorát. A tehetségek e felolvasásokon megnyilatkoznak, s nemcsak a jelenkor irodalmát mutatják be annak avatott munkásai; de régi irodalmunk drága kincsei is feltáródnak, s a régi fény új ragyogásban tündöklök. Szépirodalom az, a mit társulatunk leginkább mível; de mert az irodalom történelmi tanulmány, a nyelvanyag grammatikai elbírálás alá tartozik, az értelem- és alaktan részben a nyelvészet körébe vág s a szép a bölesészet tárgya, s mert mindennemű irodalmi fejtegetés, mely alakilag beválik művészi alkotásnak, munkásságunk körébe tartozik, természetesen körünk erősen kiszélesedik. Társulatunk, mely az erdélyi magyar irodalom művelésére alakult, a nemzeti nagy emlékek fentartó tényezőinek egyike, s mert a nemzet nyelvében s irodalmában él, egyszersmind a nemzeti érzésnek s a valódi nemzeti aspiratióknak is hű tolmácsa és szószólója. Ezért van, hogy e társulat részt vesz minden nagy nemzeti ünnepélyben; a nagy eseményeket az emlék örökzöld repkényével köríti; azoknak, kik pályájuk fényes magaslataira értek, vagy a pályát dicsőségesen megfutották, pálmaágát nyújtja szerény jutalmául az érdemnek, mert hiszen *az igaz virágzik, mint a pálmafa*; mirtusokat ültet a kegyesek sirjára, s a koszorút, a melyet ád, nem

a mulandóságnak adja, hanem az örök emlékeknek. A rómaiak a tölgyfa leveleiből font koszorút annak nyújtották, ki polgártársa életét mentette meg: *ob civem servatum*, mi azt mindazoknak adjuk, kik a közjót kiválólag előmozdították. Éppen azért, mert a hálás elismerés és kegyelet érzései társulatunkban élénk visszhangra találnak, s elég gyakran innen hangzik a visszhangkeltő szó: igazán nagy embereink emlékének hozandó hálaáldozataink soha meg ne gyérüljenek és ha e nagy emberek neveit idők múltával mind ritkábban emlegetik, azt nem elég sajnálnunk, de lehetőleg tennünk kell arról, hogy nevök mi közöttünk állandóan éljen, ragyogó csillagként hintse fényét reánk, s legyen a jövő nemzedékeket vezető csillaggá. Minden adat az ilyenekről becsesel bír, hiszen egyes vonásai az egésznek, a jellem ragyogó vonásait alkotó fénypontok, hasonlóan az egyes szikrákhoz, melyek fennen lobogó lánggá tömörülnek s a lángnak részecskéi.

Egy ilyen igazán nagy ember volt *Mikó Imre gróf*, államférfi, hazafi, tudós; a tudomány, művészet és minden közhasznú üdvös törekedés bőkezű pártfogója, előmozdítója, létesítője, ki egy hosszú, dicsteljes életen át nem szűnt meg fáradságos munkáival s áldozataival legkiváltképen az erdélyi magyarság s egyháza érdekében működni. Egyik főalkotása a dicsőültnek az „Erdélyi Múzeum“ volt, melynek eszméje, igaz, az erdélyi magyar hazafiakat már a negyvenes években, sőt még előbb is élénken foglalkoztatta; de ki tudja, gróf Mikó Imre nélkül mikor valósult volna meg s vajjon egyáltalában megvalósult volna-e? Mikó gróf 1856-ban a „Kolozsvári Közlöny“ mellékletében megjelentő „Erdélyi Múzeum“ első számában foglalt „Erdélyi Múzeum-Egyesület“ cz. nagyjelentőségű cikksorozata első részében a többi közt ezeket mondja:

„— Az *Erdélyi Múzeum* megalkotása vagy legalább alapjainak formaszereü letétele a legközelebbi idők, tán éppen a közelebbi napok feladata. Igen. Mert az idvezült gróf Kemény József által egy *Kolozsvárt felállítandó Erdélyi Múzeumnak* még 1841^{1/3}. országgyűlésileg átajánlott gerendi könyv-, kézirat- és okmánygyűjtemény, az akkori törvényhozás alkotmányszerű többsége által egy országos, a tisztelt szász nemzet követei által *kizárólag Magyar Nemzeti Múzeum alapjául*, elfogadtatván, sőt annak „*Ferdinánd-Múzeum*“ név alatt *Kolozsvárt leendő felállítása iránt törvény is alkottatván*, (melynek

szentesítése azonban az országgyűlésnek esakhamar következtet bezárása miatt elhaladott) közelebbről pedig a tisztelve említett gróf, érintett gyűjteményét, az országnak régen adott szavához híven véghagyományában is az *állítandó Erdélyi Múzeum számára rendelvén*: annak sorsa iránt annyival inkább szükség a gondoskodás, mivel tudtom szerint a hivatalos összeírás már végre ment, a hely pedig, hol azon gyűjtemény jelenleg áll, nemesak fölötte nedves, sőt tűzvésznek s egyéb károsításoknak is ki van téve; de azért is, mivel annak a véghagyomány positiv és egyenes rendelése szerint, az Erdélyi Múzeum felállításáig, Pestre a magyar Nemzeti Múzeum épületébe kelletvén szállíttatni, ez oly költséges, sőt sok régi s az idő által megrongált kéziratokra nézve annyira káros is lehet, mit helyrehozni, sőt csak felszámítani is lehetetlen. Úgy vélem azért, hogy az Erdélyi Múzeum kérdésében — melylyel oly igen összefügg a gróf Kemény-féle gyűjtemény sorsa is — jól kiszámított, ezélravivó, az alaposan fenforogható érdekeket kielégítő és gyors lépéseket tenni parancsolóan sürgető szükség.“ Az erdélyi 1841^{1/3}-diki országgyűlés intézkedései az erd. múzeum, illetőleg *országos múzeum*, ügyében a gróf Kemény József s alapítótársa, gróf Kemény Sámuel, azon írásban beadott jelentésén kezdődnek, mely 1842. jun. 21-dikén a LXXVI. orsz. ülésben olvastatott fel. Ebben a jelentésben a két Kemény gróf 15,000 kötetet felülhaladó könyvés több ezer kézirat- és oklevélből álló gyűjteményét s Kemény Sámuel gróf ásványgyűjteményét is a felállítandó erd. országos múzeumnak ajánlják fel s ajándékozzák és megemlítik, hogy ez ügyben még 1841. febr. 24-dikén Küküllő-, azután Kolozsmegye rendeihez írtak, kérve a támogatást s kérelmőknek sikere is volt, mert az illető megyék követi utasításokba foglalták a létesítendő múzeum pártfogását s Gyulay Lajos gróf ásványgyűjteményét s dobokamegyei szolgabíró, Kolozsvári Pál, 1842. jan. 7-dikéről gróf Keményékhez intézett levelében atyja könyvtárát szintén ugyanazon czélra ajánlotta fel. A KK. és RR. a nagylelkű adományozóknak szíves köszönetet mondanak s az illető jelentéseket a központi bizottsághoz utalják, a melyet akkor *középponti biztosság*-nak neveztek; de a bizottság elnevezés is esakhamar divatba jött. Ez a központi biztosság megbízott úgy a múzeum-ügy, mint a színház s országgyűlési terem kérdésével behatóan foglalkozni s mindezekről

a folyamatban levő országgyűlés elé egy indokolt javaslatot terjeszteni.

Gróf Esterházy Jánosnak a leendő erdélyi múzeum érdekében tett intézkedése időben megelőzte a két gróf Kemény jelentését, noha az erről szóló jelentést egy üléssel később, ú. m. az 1841 $\frac{1}{3}$ -dik országgyűlés LXXVII. ülésén hozták a *KK.* és *RR.* tudomására levél alakjában, melyben Esterházy László gróf cs. kir. kamarás s udvari tanácsos arról értesíti a *KK.*- és *RR.*-et, hogy néhai atyja, Esterházy János gróf, v. b. t. tanácsos, még ifjúsága zsengéjében Palma Károly vezetése alatt kezdett s élete fogytáig szaporított magyarországi és erdélyi numismatikai gyűjteményét végrendeletileg neki hagyja azon kikötés mellett, hogy kimulása után a gyűjtemény Erdélyország tulajdona legyen, „de úgy, hogy az ide hátrább felállítandó erdélyi múzeumba helyeztetve, soha onnan el ne szakíttasson és a múzeumnak ezen osztálya állandóül alapítója nevét viselje.“ Esterházy László gróf a gyűjteményt még szaporította s 5,000 rh. forintot ajánlott fel a *custos* fizetéséül. Ez a levél is a középponti bizottmánynak adatott át. Az 1841 $\frac{1}{3}$ -diki országgyűlés további ülésein az országos múzeum czéljaira tett újabb s újabb adományok jelentettek be; így a XCVI-dik ülésen Teleki József kir. fő kormányzó több száz s némely ritka s becses darabokból álló első kiadásokat (*editiones principes*) és nyomtatási régiségeket (*incunabula artis typographicae*) tartalmazó könyvtárát, s ezenkívül még 3,000 pengő forintot a múzeumi könyvtár magyar nyelvű s magyar vonatkozású könyveinek szaporítására ajánlott fel az országos, illetőleg erd. múzeum részére. A karok és rendek e becses ajándékot küldöttségileg köszönték meg s a jelentést róla a központi bizottmánynak adták át. Ugyanezen ülésen fogarasi dr. Lészay Dániel alapító-levele is felolvasatott hétszáz római s görög pénzről. A CXVI-dik ülésen Degënfeld Ottó, Imre és Pál grófok a múzeumnak könyvtárukat ajánlják fel; ez a jelentés is a többihez esatoltatik. A CXXIV. ülésen Goró Lajos ingenieur fő-örnmester ajándéklevelét olvassák fel, a melyben egy olajképet, régi pénzeket és saját díszes kiadású munkáját Pompeji-ről ajándékozza a felállítandó múzeumnak. A CXXXIV-dik ülésen az erd. róm. kath. püspök ajándéklevele olvastatott fel a múzeum czéljaira tett 5,000 ezüst forint alapítványáról. *Exempla trahunt.* A dicséretes példákat követték

mások, így a Baternay-család, Wesselényi Farkas báró, Zeyk János stb. Az országgyűlés bezárása után sem szüntek meg a lelkes hazafiak a létesítendő múzeum részére tett áldozataikkal; így Mikes Kelemen gróf, ki a szebeni csatában hősi halállal múlt ki, ásvány- és kőzetgyűjteményét ajándékozta a nagyreményű s hön óhajtott intézetnek.

A „középponti bizottság“ javaslatát a CXXIII-dik ülésen tárgyalták, úgy mint 1842. decz. 23-dikán s határozatba ment, hogy az országos múzeumot illetőleg, a király engedelmét kikérik, hogy ez *Museum Ferdinandaeum*-nak fog neveztetni, hogy számára, a mint az a javaslatban van, a gróf Bánffy-örökösök piaczsori háza vásároltassék meg s végül, hogy 100,000 ezüst rh. forint fordítottassék a múzeum alapítási költségeire. Ugyanezen ülésen foglalkoznak a múzeum szervezetével is. A múzeum főfelügyelőségét a három nemzet kebeléből országosan kinevezendő választmányra akarják bízni. Schreiber Simon pártolja a javaslatot. A CXXV-dik gyűlésen az „országos múzeum“ igazgatóinak megválasztják az első nagy alapítókat, u. m. Kemény József, Kemény Sámuel, Degenfeld Ottó s Esterházy László grófokat. A CXXVI-dik ülésen folytatólag megválasztották az országos múzeum igazgatóságába gróf Teleki József fő kormányzót, Bedeus Józsefet, Cserey Farkast, Gál Domokost, Gyulay Lajos grófot, Teleki Domokos grófot, Horváth Istvánt (zsákodi), Zeyk Józsefet, Méhes Sámuelt. Mikó Imre gróf, kormányiszéki tanácsos, ennek az igazgatóságnak tagjává nem választatott meg; hanem a színházi igazgatók egyikének választották.

A CXXIV-dik ülésen Cserey Miklós regalista a központi bizottság javaslata ellen emelt szót; elismeri ugyan, hogy úgy az országos múzeum, nemzeti színház, mint az országgyűlési terem a hazának díszére ezéloz, de ennél vannak fontosabb szükségünk; így első sorban az erdélyi nemesség katonai kiképzése, de nem iskolákban, hanem tényleges szolgálat által 3—4 év alatt. A javaslat céljai szépek, de a pénz megszerzése szerinte nagy nehézségekbe ütköznék s nem valószínű, hogy a megyék és székek azon városnak legközelebbi hasznára és díszére ajándékozzanak, a mely legelőbb szólalt fel a nemességnek ősi praerogatívái ellen. Az ország szerzett magának épületet; annak a Torda-utczára néző szárnyát, mely el van kezdve, nyujtsuk ki végig, ott megfér az országháza, vagyis

a *terme* s megfér a múzeum is. A Bánffy-palota erdélyi múzeumnak igen nagy. Cserey Miklósnak ezen beszédjére Méhes Sámuel néhány ezáfoló megjegyzést tett; tagadta, hogy Kolozsvár városa lett volna az első, mely a nemességnek adó alá leendő vettetésére indítványt tett s azt is tagadja, hogy az illető közművelődési intézetek, múzeum és színház tisztán a kolozsváriak hasznára volnának; ezekből, mint az értelmisedés gyűlpontjából haszon fog áradni az egész hazára. Így Cserey és Méhes. Többen a ezélt jónak tartják ugyan, de a rovatalt nem akarják felajánlani; mert a mig más alap van, addig a rovatal helyén nines s mert az illető szép terveknek a megyékkal való közlésére idő nem adatott. A szász követek csak is a szász székekben levő nemesi birtokok után hajlandók rovatalt felajánlani. Kraszna- és Zarándmegye s Kővár vidéke mit sem akarnak tudni a rovatalról, bár a ezélt fontosnak és nagyon is kívánatosnak tartják.

A CXLII-dik gyűlésen, 1843. febr. 1-én, Fogaras vidékének követe, Teleki László gróf, indítványozza, hogy miután az országos múzeum, nemzeti színház és országos tanácskozási terem tárgyában felküldött tötvényjavaslatok az országgyűlésére megerősítve le nem érkeztek: a KK. és RR.-nek hozott határozataik sikeresítéséről rendelkezni kell.

Ezek voltak az erd. múzeum alapításának *anteacta*-i. *Annak dicsősége, hogy létre jött a múzeum, Mikó Imre grófé*, mint a hogy ezt Gyulay Lajos gróf is írja 1857-ik évi naplója első részében s hozzá teszi: „és a mi szégyenünk volna, ha eserben hagynók“. Gyulay Lajos gróf, az idézett szavak képesán, azon reményének ad kifejezést, hogy: „ha egyszer (a múzeum) nyitva lesz, akkor fognak még igazán az ajándékok bele özönlenni, mit úgy adjon a magyarok Istene! *Dimidium facti, qui bene coepit, habet*“.

Fájdalommal tapasztalom, hogy a nagy alapítót, Mikó Imre grófot, mi nálunk, az erdélyi részekben már évek óta nem említik; pedig éppen Kolozsvárt lépten-nyomon reája emlékeztetünk és ha a jövő nemzedéknél, mit ne adjon Isten, neve feledésbe merülne, bizony itt bérczes hazánk e régi fővárosában a *kövek fognak kiálatani*.¹⁾ Jelen rövid felolvasásomat dicső emlékének szentelem.

Mikó Imre gróf, a mint feneebb látók, 1856-ban az „Erdélyi Múzeum“ első és második számában közzétett cikksorozatában

¹⁾ Lukács, 19. 40.

zászlót bontott az erd. múzeum ügyének érdekében, e kiválóan fontos ügyet kívánt sikerre, diadalra vezetve. Nagy hatást tettek az akkori olvasókra s mai nap is kiváló figyelemre méltók a nemes gróf következő szavai: „Hogy Erdély magyar népiségének concentralt Múzeuma s azzal egybekötött tudományos tűzhelye legyen: minden jók által érzett szellemi szükség, a magyarság fennmaradásának, további nemzeti irányu fejlődésének, hazai és állami jelentőségének *conditio sine qua nonja*, az erdélyi magyar értelmiség közös érdeke, megalkotása közös kötelessége, a legközelebbi idők, sőt tán éppen e napok feladata.“ Helyesen írja Mikó gróf: „Concentralt Múzeum nélkül valódi tudományosságról ne is álmodjunk — csak hazai történelmünket sem írhatjuk meg kellő alaposítással ötven esztendőig sem. Igen, mi volt régen a *Corpus Juris* és *Verböczi*, a zöld asztal és a *cardinalis hivatalok*, azokká kell lenni előttünk magyarok előtt ez idő szerint a Múzeumoknak és könyvtáraknak, akadémiának és irodalmunknak, tudós férfaink és a közönség olvasni szerető részének.“ Ezek után Mikó gróf, mint fennebb látók, a Kemény grófok nagybecsű gyűjteményeivel foglalkozik s kérdi, hol lenne hát az a hely, a hol a tudománynak ezen kincse megőrizhető legyen és miként eszközölnétek ezen megőrzés és a fenforgó országos érdekek kielégítése? Mikó Imre gróf nyilván mondja már id. czikksorozata első részében, hogy Erdély országának egy vagy más alakbani képviselői vannak jogilag képesítve arra, hogy a gróf Kemény-gyűjteménynek egy Kolozsvárt állítandó Erdélyi Múzeum alapjává miként teendése iránt jogérvényesen intézkedhessenek; mert az erdélyi országgyűlés ezen ügyet tárgyalta s ebben határozatot is hozott s csak egy főkéllék hiányzik, az illető törvényezikk szentesítése. Az akkori körülményeket mérlegelve s tekintettel az idők jeleire, Mikó azon reményének ad kifejezést, hogy a hazai legislatio valamikor s talán nem sokára az erd. múzeum végleges megalapítását illetőleg, ott veheti fel a fonalat, a hol az kezéből kiesett. De hát addig mi történik a gyűjteményekkel s a tett ajánlatokkal és alapítványokkal? Mit kell mindazzal most s kinek kötelessége tenni? Czikksorozata második részében előadja a múzeum-alapítás *anteacta*-it s felemlíti egymásután az 1841—3-dik erd. országgyűlés ülésein tett jelentéseket s az azokon hozott határozatokat. E czikkében többé nem hangoztatja azon reményét, hogy a hazai törvényhozás oldhassa meg a feladatot;

hanem honfitársainak szívére köti, hogy az illető törvényezikk határozatait tiszteletben tartsák s *ezután intézkedéseikben — a mennyire a változott viszonyok engedik — azokkal egybehangzólag cselekedjenek.* „Részemről — írja — *hü alattvalói bizalommal és reménységgel viseltetem felséges fejedelmünkhöz és magas kormányja igazságszeretetéhez, hogy mihelyt azok általunk egész Erdélyre nézve üdvösnek, ohajtandónak és szellemileg szükségesnek fognak alázatos kérelmünkben nyilvánítatni — biztosan remélem, hogy ő Felsége kegyes leend ezen elvek életbeléptetésének magas engedményezése által nemzetünket megvigasztalni s hogy az erdélyi magyarság fiainak áldozataiból, egy az ő és az ország érdekeinek megfelelő Múzeumot állíthassunk, királyi nagylelkűséggel megengedni.*“

„Egy közkérdésre nézve sem annyira egyezők mostanában a vélemények, írja Mikó, nem oly általános a meggyőződés, mint az iránt, hogy nemzetiségünk fenmaradása s közbirodalmi ügy, mint a hazánkbeli népekkel szemben jelentőségünk, a mostani viszonyok szerint egyedül szellemi úton, értelmiségi előkelő kifejlődés által (feltevéen természetesen bizonyos fokú anyagi erős állapotot) érhető el, minek főfő eszközlői egy virágzó irodalom és a tudományos irányú intézetek“. Az újabb időkben, írja folytatólag, a magyar irodalom csakugyan erős lendületet kapott, mutatja ezt Magyarországon a hírlapok és magyar könyvek napontai szaporodása: a történeti tudományok komoly és nagymérvű művelése stb. „Csak az erdélyi kevés számú magyarság látszék sokáig halálálomban sülyedettnek: sajtói tétlenül heverték, két rendbeli lapja rövid sajnálatos élete után megszűnt, közélete néma, tétlen vala, csak a testvérhoni irodalom *virrad* kiáltásai zavarák meg olykor a földre és lélekre nehezedett csöndet“. „Azonban esalatkoznék, — folytatja Mikó — ki azt hinné, hogy (az anyagi sebek gyógyítása mellett) szellemi érdekeink ápolása, védelme, fejlesztése is nem foglalkodtatta az elméket. — — — Volt ez beszéd tárgyja nem egyszer s nem egy helyütt: csakhogy — a mint mondám — anyagi sebeink életfogyasztó vérezését kellett elébb megállítanunk, csak hogy teendőink logicájában elsőbnek tartottuk az anyagi érdekeink körüli lehetséges gondoskodást; csakhogy az időt erre még elérkezettnek nem hittük; a szikra, mely a tenni kész, tenni komolyan akaró, de a teendők misége s miképpenje iránti gondolatban lekötött lelkeknek világot gyújtson, határo-

zott tette kelését előidézze, nem volt megadva sokáig. . . . *Ez idő eljött, e szikrát fellobbantá egy tiszteletet érdemlő hazai történetbuvárunk munkás lelke nemes tüzének kialvása. Gróf Kemény (József) halála s a gerendi könyvtár árvaságra jutása megdöbbentette egész Erdélyt: ama drága kincsek jövődő sorsával kapcsolatban felébredett egy magyar tudományos egylet, a rég tervben levő Múzeum formászerű megalapításának kérdése, szóval Erdély halottaiban levő irodalmi életének valahogy s valamiképp újból föllevenítése. Azonban az élénk lelki megindultság és szellemi mozgalom, lap nem léte miatt hangot nem adott, kifejezve nem lön. A „Magyar Sajtó“ volt az, mely e kérdést nem csak megpendítette, de a legnagyobb ügyszeretettel s az elméleti oldalt tekintve szinte kimerítőleg meg is vitatta. Dózsa Dániel a „M. Sajtó“ szerkesztőjének, Török Jánosnak, lapja 1856-dik évf. 18-dik számában megjelent egyik czikkéhez ugyanazon lapban megjegyzéseket fűzve a többi közt e nagyjelentőségű szavakat írta: „Igen is egyek vagyunk, de azért külön népek közt lakunk, a magyarországiaktól különböző régi történeti és politikai viszonyaink vannak, társnépekkel szembeni érdekeinket magunknak kell érvényesítnünk, külön dolgoznunk nyelvünk és nemzetiségünk erősítésére, a közértelmesedésnek terjesztésére. Fényes Magyarországnak irt statistikát, nekünk nem; Petőfi a pusztákat énekli meg, a mi hegyeinket nem; Tóth Lőrincz a testvérhoni jogviszonyokat fejtegeti, miéinket soha. Erdélynek magának is kell magán segíteni“.*

Igy áll a kérdés jelenleg — írja Mikó gróf czikksorozata II. részének végén. — Még csak két kérdésre kell felelnem: mi történjék a gr. Kemény gyűjteményével? S mit kellene tennünk jelesen az Erdélyi Múzeum tárgyában?

Czikksorozata III. részében a felvetett kérdésekre a hazafiságnak egy fényes, örökre emlékezetes tényével felel meg, melyről szó szerint így hangzik jelentése:

Megvannak a Múzeumnak való tárgyak — nincs hely.

Hogy a Múzeumnak Kolozsvárt és lehető gyors felállításának ezen szinte legnagyobb akadályja elháríttassék, hazám iránti szent tartozásaimnak némi részben ez által is lerovása, féltve szeretett nemzeti-ségem s az erdélyi magyarság jövődjének ez által is inkább biztosítása tekintetből azon külső-szénutczai kertemet, melyet én erdélyi kormányzó s magyar akadémiai elnök gr. Teleki József dicsőült barátom-

tól Erdélybéli eltávoztakor az ő emléke iránti tiszteletből megvásároltam, az ott általa építeni kezdett, nem dísztelen, sőt kellemes fekvésűnek is mondható lakot telyesen elkészíttem, magát a kertet egy meglehetősen rendezett kertté alakítottam — ezennel egész kiterjedésében u. m. magát az — egy előtermet, két emeletben kilencz szobát, úgy a cselédek szobáit — — magába foglaló épületet, pítvarból és öt szobából álló kertészlakkal, két rendbeli virágház épületekkel, kerítésekkel, egy — az 1841¹/₃-ik évi országgyűlési törvényczikk és mellékletei értelmében alapítandó Múzeumnak ajánlom és ajándékozom, úgy pedig: hogy az Erdélyi Múzeumi ajánlatok az ezennel általam felajánlott épületekbe, e czikkem megjelenése után, bármelyik órában bészállíttathassanak, én onnat azonnal ki fogván mindenestől költözni. Folytatólag Mikó gróf azon ohajának ad kifejezést, hogy a múzeummal egy fűvészkeret is hozassék kapcsolatba, hogy az erd. múzeum telkén Minerva és Flora, „az emberi életnek két fő szépségét képviselő e két istenség egybeölelkezve láttassanak“. A czikk berekesztő részében Mikó gróf az erd. múzeum-egylet szervezetével foglalkozik. *Ez volt a zászlóbontás.* A zászló megnyilt s fennen lobogott, s a költő méltán mondhatta Mikó Imre grófnak ajánlott költeményében:

„Nemes vezér! méltó tartója e dícső zászlónak!
Haladj ingatlanul a nemzetérbe új vért hintő utádon!
Ne nézd, ha több öröm, vagy bánatnak virágai nyilnak,
Küzdés az élet! és így küzdve, biztos a babér mindenkoron.“

Mikó Imre grófnak az a levele, melyet ezennel felolvasok, az erdélyi múzeum további fejlődésével áll szoros kapcsolatban. A levelet Mikó Budapestre Gyulay Lajos grófhhoz intézte, ki tudvalevőleg szintén egyike volt azon erdélyi magyar hazafiaknak, kiknek a haza minden volt, és minden felett állott, a melynek javáért tenni és áldozni szent kötelességüknek tartották. A két Kemény gróffal majdnem egyidejűleg, mint harmadik úttörő, Gyulay Lajos gróf is sietett a létesítendő erd. múzeumnak meghozni áldozatát s az „Erd. Híradó“ hasábjain a lap szerkesztőjéhez intézett levelében¹ mintegy 1900 darabból álló ásványgyűjteményét ajánlotta fel a nagy ezélna. 1842. jun. 21-dikén a két Kemény gróffal együtt egyidejűleg az országgyűlés színe előtt is megtette hírlapilag már ismert ajánlatát.

¹ L. az 1841-dik évf. 20 dik sz.

A mint fennebb látók, Gyulay Lajost az 1841^{1/3} országgyűlés CXXXVI-dik ülésén az országos múzeum igazgatóinak díszes sorába beválasztották.

Mikó grófnak Gyulay Lajoshoz intézett levele így hangzik:

„Tisztelt barátom!

Te engem minden leveleddel inkább és inkább lekötelezel, személyed s hazafiságod iránti tiszteletemet mindegyre magasabbra fokozod. Pesten élő erdélyi barátim közül te vagy az, ki az erdélyi Múzeum ügye iránt, — melyet szegény kis hazánk izoláltan álló parányi magyarságának a sok idegen elem közti felolvadástól megmegmentésére s a tudományos műveltségnek fiai között lehető általános elterjesztésére szándékozunk felállítani, — mindent, mit a hazaszeretet s nemzeti kötelesség paranesol, kész szívvel teszel meg. Isten áldjon meg érette kedves barátom. Ki nem mondhatom, mily jól esik lelkemnek, hogy te oly készséggel segített elő gyöngye igyekezteinket. M.-nek, K.-nek kétszer is irtam e tárgyban s még válaszra sem méltaták irásomat. Az utolsó — mint leveledből értém, de a hírlapokból is olvastam — már el is ment. — Fáj, nagyon fáj tőlök e kis hon iránt, mely nekik is szülőföldjük, ily részvétlenséget tapasztalnom. — Ez is okozza, sok fáradságodon, megmutatott áldozatkészségeden s folyó hó 1-őjén kelt szívélyes soraidon kívül, hogy én magamat irányodban örökös hálaadósnak vallom, s örömömnek tartom, emlékezetembe a közelebbi időkből azon tapasztalást jegyez-nem be, hogy a múzeum létesítésének egyik legerősebb támogatója te valál!

A betöltött gazdag tartalmú aláírási ívért kérlek fogadd el legmelegebb köszönetemet, s légy kegyes ezt aláíróidnak is — s azok közt az általom nagyon tisztelt derék Bethlen Ádámnak nevemben kifejezni. — Kivánságod szerint egy második aláírási ívet ide mellékelve küldök. — — — — —

A pesti magyaros bálók — akár hogy nézzük — kedves egy dolog. Bár csak perennisálni lehetne e lelkesedést öltözetben és érzületben s a t.! A bécsi múzeumi bál kimenetelét feszült figyelemmel várom, oly neveket emlegetnek fel a lapok, hogy szinte előre bizom a szép sikerben!

Nekem sem lenne nagyobb örömem — hidd el kedves barátom — mint ha veled s több jó barátainkkal s lelkes üggyársainkkal elmond-

hatnók egykor egymásnak, vagy legalább érezhetnők szívünkben: hogy ime a mű, mit a haza javára annyi jók akarának, be van végezve, s hozzá fővényszemeket mi is hordottunk.

Mihelyt az aláírások bevégeződve, a comité megválasztva s a szabályok módosítva lesznek, azonnal sietek fel Bécsbe, hogy szentesítésüket eszközöljem. Akkor, reményem szerint, látjuk egymást s én már előre örvendek e találkozásnak. Addig is pedig Istentől egészséget, hosszas életet kívánok neked tisztelt barátom!

Kezedet őszinte érzelemmel szorítja

tisztelő barátod
MIKÓ IMRE s. k.

Kolozsvártt, febr. 12-ikén 1857.“

Gyulay Lajos gróf az első íven ötezer forintot gyűjtött, a mely összeghez Bethlen Ádám gróf kétezer forinttal járult; a második ívet, melyet Mikó elfelejtett fennebb közölt leveléhez mellékelni, Gyulay febr. 24-dikén kapta s két nappal később az „Erdélyi Múzeum almanach“ is kezéhez érkezett, a melyben jeles történetíróknak, Kóváry Lászlónak egy igen becses dolgozata jelent meg az erdélyi múzeum kibontakozásairól. Január 5-dikéről írt naplójába Gyulay az erdélyi múzeum czéljaira tett gyűjtésekről a következőket írja: „A *Magyar Sajtó* megkezdte névsorát az erdélyi keletkező múzeum adakozóinak, azok közt föltűnik Jósika Sámuel, volt erdélyi udvari korlátnokunk, ki 10,000 forintot ajánlott, azonkívül anyjának, gróf Csáky Rosaliának,¹ erdélyi floráját is följánlotta“. Febr. 24-dikéről írt naplójában megjegyzi Gy., hogy „eddig elé 85,000 pengő forint van aláírva a keletkező erdélyi múzeumra, és 400 vannak olyanok, kik tiz évre (évenként fizetendő) öt forintot írtak alá, úgy lehet tehát tekinteni az egészet, mint egy 120,000 forintos tőkét, melylyel (már) meglehet indítani a múzeumot, miután Mikó nagykiterjedésű kertjét és szép épületét Kolozsvárt, a külső szén-utczában e végre oda ajándékozta a nemzetnek“.

Az erdélyi Múzeumot végre 1859 nov. 23-dikán nagy ünnepélyességgel megnyitották s a nagy alapító, Mikó Imre gróf nevét a hazai Klió a magyar közmívelődés történetének érez-lapjára kitörölhetlen betűkkel jegyezte be.

¹ Bárá Jósika Jánosné.